

ОБРАЗ НАРОДНОЇ ТА АВТОРСЬКОЇ ЛЯЛКИ В КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ І ДИЗАЙНЕРСЬКОМУ АСПЕКТАХ

Світлана СОБОЛЕВСЬКА

orcid.org/ 0000-0002-5361-7085

кандидат культурології,

доцент кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Анотація. Мета дослідження – з'ясувати можливість використання образів народної та авторської ляльки у дизайні книжкових видань, зокрема поетичних збірок. Методологія дослідження полягає у використанні історичного і системного методів для розгляду особливостей найвідоміших ляльок світу, зокрема української народної ляльки, з урахуванням етносимволіки, образності, особливостей місцевості, де виготовляються ляльки, характеристики звичаїв та традицій різних культурних регіонів; компаративного методу для виявлення спільних рис і відмінностей, притаманних лялькам первісних народів, а також поступового ускладнення дизайну ляльки з появою більш сучасних матеріалів для її виготовлення; методів аналізу і синтезу, спостереження та порівняльного аналізу для класифікації української народної ляльки за різними ознаками; діалогічного методу для обґрунтування, що лялька – це не звичайна дитяча іграшка або певний сувенір, це водночас предмет, символ та образ, який певною мірою виступає для свого власника оберегом і захистом через дискурс ролі ляльок у культурі минулого і сучасності.

Наукова новизна. Класифіковано українську народну ляльку і висунуто гіпотезу, що ілюстрування художньої поезії образами народної та авторської ляльки можливе, адже створення образу ляльки є високим рівнем творчості, який вимагає детального вивчення та уваги до кожного елемента зображення, з метою передачі настрою, емоцій та глибини, що закладені в поетичному творі.

Висновки. Використання образів народної та авторської ляльки допоможе розкрити зміст вішованих творів, оскільки такі ілюстрації мають приваблювати читача своїм оригінальним виглядом і доповнювати зміст вішованого тексту. Образ народної та авторської ляльки може стати важливим інструментом для доповнення тексту в ілюструванні художньо-літературного видання, поглиблення розуміння поезії та створення мистецького симбіозу між словом і візуальним виразом.

Ключові слова: авторська лялька; книжкове видання; культура; культурний регіон; лялька; мистецький симбіоз; символ; українська народна лялька.

IMAGE OF A FOLK AND AUTHOR'S DOLL IN CULTURE CREATING AND DESIGN ASPECTS

Svitlana SOBOLIEVSKA

Candidate of Cultural Sciences,

Associate professor at the Department of Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture and Cultural Studies Ukrainian State Dragomanov University

Annotation. The purpose of the article is to determine the possibility of using the images of folk and author's dolls in the design of book publications, in particular poetry collections. The research methodology is to use the historical and systematic method to consider the features of the world's most

© Соболевська С.

famous dolls, in particular Ukrainian folk dolls, taking into account ethnosymbolism, imagery, features of the area where the dolls are made, characteristics of customs and traditions of different cultural regions; the comparative method to identify common features and differences inherent in the dolls of primitive peoples, as well as the gradual complication of the doll design with the appearing more modern materials for its manufacturing; methods of analysis and synthesis, observation and comparative analysis for classifying Ukrainian folk dolls according to various features; dialogical method to prove that a doll is not an ordinary children's toy or a certain souvenir, it is at the same time an object, a symbol and an image that to some extent acts as a talisman and protection for its owner through the discourse of the role of dolls in the culture of the past and present.

The scientific novelty. The article classifies Ukrainian folk dolls and proposes the hypothesis that illustrating artistic poetry with images of folk and author's dolls is possible because creating an image of a doll is a high level of creativity that requires detailed study and attention to each element of the image that must convey the mood, emotions, and depth inherent in poetic art.

Conclusions. Using the images of folk and author's dolls will help to reveal the content of poetic works, as such illustrations should attract the reader with their original appearance and complement the content of the poetic text. The image of a folk and author's doll can become an important tool for supplementing the text in illustrating a literary publication, deepening the understanding of poetry, and creating an artistic symbiosis between the word and visual expression.

Key words: author's doll; book edition; culture; cultural region; doll; artistic symbiosis; symbol; Ukrainian folk doll.

Постановка проблеми. У житті, звертаючись до ляльки, людина може подумки програвати певні життєві сценарії, створивши необхідні образи в уяві. Ще до початку виготовлення ляльки її автор розуміє, що вона буде наділятися не побутовими, а образними функціями. У ролі умовної людиноподібної фігурки лялька як образ людини та її символ фокусує час, відображаючи напрямок історичного розвитку людства і його культури [3]. Через художній образ ляльки кодується важлива інформація, зокрема, її тендітність і схожість з людиною нагадують про плинність людського життя. Будучи універсальним культурним медіатором, лялька допомагає долучити людину до світу культури і, маючи асоціації з людиною, стає антропоморфною метафорою, яка допомагає своєму автору реалізувати індивідуальні і ситуаційно-специфічні версії реальності [17]. Тож використання образів народної та авторської ляльки в ілюструванні

художньо-літературного видання допоможе розкрити зміст віршованих творів, оскільки такі ілюстрації мають приваблювати читача своїм оригінальним виглядом і доповнювати зміст віршованого тексту.

Аналіз джерел, останніх досліджень і публікацій. Як культурне явище лялька перебуває в центрі уваги істориків, мистецтвознавців, філософів, етнографів, педагогів та інших науковців. Більшість із них, зокрема І. Бочарнікова, Л. Герус, М. Грушевський, Р. Гільмаш, І.Котова, О. Матвієнко, М. Мішина, О. Морозова, О. Найдєн, О. Скляренко, Л. Соколова, Д. Фіголь, І. Шипілова, досліджували народні традиції і технологію виготовлення народної ляльки [3; 4; 5].

Через недостатню кількість наявних наукових досліджень щодо використання образу ляльки в оформленні збірок поезії в контексті дизайну видань постає необхідність дослідити можливість використання зображення авторської

ляльки в українському народному стилі та авторських ляльок, виконаних у різних техніках, як елементу дизайну книги.

Отже, **мета** статті полягає у дослідженні можливості використання образів народної та авторської ляльки у дизайні книжкових видань, зокрема поетичних збірок. Тож постає необхідність розглянути образ народної та авторської ляльки в культуротворчому і дизайнерському аспектах.

Виклад основного матеріалу. Українська науковиця О. Вознесенська пропонує таке визначення ляльки: «Лялька – це тривимірне зображення у вигляді фігурки людини чи тварини, яке управляється людиною...; з ХХ століття ляльки зазвичай використовуються як іграшки для дітей. Лялька відома і як дитяча іграшка, і як оберіг родини й Роду, і як могутній магічний талісман та символ зв'язку між поколіннями» [2, с. 167]. Також, на думку О. Вознесенської, ляльок можна класифікувати:

- за способом виготовлення: масово виготовляються промислові ляльки, унікальними є ляльки ручної роботи;

- за використовуваними матеріалами: солом'яні, дерев'яні, глиняні, воскові, металеві, скляні, текстильні, гумові, ляльки з пап'є-маше;

- за сферою використання: іграшки для дітей, театральні ляльки, інтер'єрні ляльки, сувенірні ляльки, опудала, обрядові ляльки, магічні ляльки, манекени;

- за зовнішнім виглядом: «прекрасні ляльки», характерні ляльки, ляльки емоційної рефлексії, етнографічні ляльки [2].

Звертаючись до історіографічного матеріалу, можна зазначити, що у багатьох народів іграшка здавна

символізувала ідею жертви і виконувала ритуально-магічну функцію, про що свідчать факти знаходження іграшок у місцях, де колись мешкали люди, зокрема у могилах дітей і дорослих. Серед найдавніших іграшок стародавньої Русі, більшість із яких мали культове призначення, зокрема були оберегами, можна виділити зоологічні та антропоморфні архетипи. До останніх і належать народні ляльки [5].

Найпростіші іграшки створювали ще первісні люди. Зокрема, у народів Африки фігурки призначалися не для дитячих ігор, а для використання в шаманських обрядах. Як правило, африканські ляльки зображували не дітей, а вже дорослих заміжніх жінок, одягнених у традиційний одяг. Пізніше давньоєгипетська цариця Клеопатра користувалася ляльками у побуті – їх фігури були манекенами для пошиття одягу. У Давній Греції і Давньому Римі існували культові ляльки-автомати, які використовувалися під час релігійних дійств. Північноамериканські індіанці також виготовляли ляльки: у кожного племені вони були різні, особливі, виготовлені з різних природних матеріалів. Поступово ляльки набули людських рис, їх почали одягати в національні костюми, щоб зберегти культуру [25].

Якщо звернутися до культури Сходу, то варто зазначити, що мистецтво виготовлення ляльок у Японії розвивалося на базі старовинної японської літератури та існуючих донині традицій та обрядів. У Китаї та Японії перші знахідки ляльок датовані III тисячоліттям до н. е. Традиційною японською лялькою є кокеші – дерев'яна лялька. Вважається, що у давні часи їх використовували для проведення обрядів і як поминальних ляльок.

Ляльок кокеші традиційно виготовляли з деревини вишні, клена, кизилу і розписували вручну рослинними та квітковими мотивами. Ляльок чоґами нінґьо в Японії почали робити ще у XII столітті. Японські дівчата використовували їх для ігор в дочки-матері або як закладки для книг. Традиційно паперовий японській ляльці обличчя не малювали. Взагалі японська лялька – це унікальний витвір мистецтва, і традиція виготовлення різних видів ляльок налічує в Японії вже не одне століття [23; 24].

Ляльки є частиною традицій Індії. Для їх виготовлення використовували різні матеріали. Найдавніші іграшки в Індії датуються III тисячоліттям до н. е. Сьогодні лялька – це не тільки розвага, а й засіб зображення індійського життя з різноманітним його культурним особливостям. Кожен регіон Індії відомий своїми типовими ляльками та іграшками. Деякі індійські народні ляльки виготовляють із тканини, як і українську народну ляльку-мотанку. В деякі періоди історії Індії вони були більш популярні, ніж в інші, але ніколи не були забуті. Основною причиною цього є те, що швидко виготовити ляльку найлегше із тканини. Незважаючи на простоту виготовлення ляльки із тканини, зробити її реалістичною складно, хоча такі ляльки в Індії вважаються взірцем краси [22].

У добу середньовіччя відомою французькою лялькою стала пандора, яка згадується вперше у 1391 році. Це була дерев'яна лялька у розкішному, відповідно до приписів моди, одязі. З 1642 року почали виготовлятися воскові пандори завбільшки з людину. До ляльки додавалися повний гардероб, аксесуари, скриньки з парфумерією. Паралельно з виробництвом ляльок у

містах розвивалося їхнє виготовлення у селах. Сільські майстри для виготовлення ляльок використовували легкодоступні природні матеріали – дерево, глину, соломку, тканину тощо. В автентичному селянському середовищі, яке зберігало узвичаєні форми духовної та виробничої діяльності, лялька існувала у розмаїтті своїх функцій: пізнавальної, виховної, ритуальної, комунікативної, нормативної, естетичної тощо. Середовище побутування, активного розвитку та формування самобутніх етнічних рис і локальних стилістичних відмінностей ляльки означило її назву «народна» [3, с. 207].

Український стиль, що базується на фольклорі, традиціях і культурі українського народу, стає дедалі популярнішим серед дизайнерів нашої країни. Спосіб виготовлення, зовнішній вигляд та особливості функціонування української народної ляльки з тканини вперше задокументував священик, громадський діяч та етнограф М. Грушевський [4].

Збереження народних традицій і звичаїв та дослідження їх впливу на сучасну культуру і мистецтво нині набувають особливого значення. Важливий компонент культури – народні іграшки, які зберігають у собі етносимволіку, образність, особливості місцевості, в якій вони виготовляються, містять характеристики звичаїв і традицій. Народна лялька водночас є матеріальним об'єктом та образом-символом людини. У візуальних символах в народній ляльці відображаються людські знання про світ, суспільні процеси, регіональну належність, соціальний статус власника ляльки. Будучи іконічним знаком, метазнаком нашого світу в образі «себе самого», або альтер еґо, лялька дає можливість

людині розкрити приховані властивості власної особистості [14; 21].

Взагалі у будь-якій українській народній іграшці відображаються буття і свідомість народу. Також не підлягає сумніву те, що народна іграшка виконує важливу функцію соціалізації особистості [16]. С. Палюкенієне виділяє такі типи сучасних традиційних народних ляльок: автентичні традиційні вузлові ляльки, сконструйовані за образно-пластичними формами певної місцевості, та авторські традиційні ляльки [15; 19]. Авторська лялька набула особливої популярності в Україні на початку ХХІ століття. За визначенням дослідниці Л. Герус, авторська лялька, створена конкретним автором, є унікальним твором, продуманим до найменших подробиць, найтоншої ручної роботи, з використанням найрізноманітніших матеріалів і авторських прийомів [3, с. 213]. Отже, дизайн сучасної авторської ляльки стає особливим чинником зближення сучасних тенденцій творчості із культурною спадщиною.

За призначенням ляльки-мотанки можна поділити на три групи: обрядові, оберегові та ігрові. Обрядову ляльку виготовляли до певних свят і називали відповідно: Коляда, Масляна, Вербниця, Веснянка, Купавка тощо. Оберегові мотанки створювали для певної функції: на вагітність і здоров'я, на добробут і багатство, на злагоду, успіх і щастя. Відповідно вони мають назви Наречена, Нерозлучники, Княгиня, Берегиня, Десятиручка, Кубишка, Подорожниця, Пеленашка тощо. Ігрові ляльки для дітей були не тільки забавками, а й допомагали розвивати дрібну моторику, а також формували у дівчат навички майбутнього материнства. Важливу роль у

виготовленні ляльки-мотанки відігравали кольори матеріалу: червоний гарантував захист від хвороб і злих духів; жовтий був уособленням життєдайної сили Сонця; зелений – символом відродження, здоров'я, молодості й Матінки-Природи; синій і блакитний означали безперервний рух цілющої води; коричневий асоціювали з Матір'ю-Землею та родючістю; білий означав божественні небеса, чистоту і гармонію. За даними досліджень, жінки робили мотанки, використовуючи місячний календар. На повний Місяць ляльку мотали з метою захисту; на спадний – від хвороб і невдач; у фазі росту – для досягнення гарного результату в будь-яких справах. Заборонялося мотати в п'ятницю та неділю, адже ці дні належали богині жіночої працелюбності і рукоділля Макоші. Виготовляли ляльку за один день. Використовували натуральні тканини й нитки. Процес намотування здійснювали тільки за годинниковою стрілкою, обов'язково супроводжуючи роботу позитивними думками [11].

За давніми звичаями вважається, що народна лялька є сильним сакральним оберегом, який має в собі частинку душі мами або бабусі її власниці. І її виготовлення є відтворенням архетипу, первинного образу ляльки. Тож під час процесу виготовлення народної ляльки за аутентичною технологією дітьми або дорослими можна послідовно активувати низку структурних архетипів («Немовля», «Діва» або «Наречена», «Матір», «Чарівна помічниця») [18].

Отже, авторську ляльку в українському народному стилі як елемент дизайну необхідно розглядати комплексно, адже це не звичайна дитяча іграшка або певний сувенір, а одночасно предмет,

символ та образ. Окрім декоративного характеру, така лялька як елемент народної культури має символічний характер та певною мірою виступає для свого власника оберегом і захистом. І в сучасних важких ситуаціях щоденних викликів та загроз, коли в Україні йде повномасштабна війна, особливу увагу привертають оберегові функції української народної ляльки. Лялька є оберегом родини і роду, могутнім талісманом та символом зв'язку між поколіннями [1, с. 50]. І в збереженні родини для безперервності поколінь важливу роль відіграють оберегові ляльки. Їх особливістю є наявність знаків та символів, що, за віруваннями наших предків, мають оберігати людину. Завжди, коли починали робити такі ляльки, нитки намотували по колу за спіраллю. Спіраль – символ безкінечності. Коло – це сім'я, родовід, діти, онуки, правнуки, тобто коло означає неперервність родини [8]. Важливий знак української народної ляльки – хрест. У вигляді хреста робляться поперечні і поздовжні лінії на голові та тулубі ляльки. Хрест на обличчі – багатозначний символ, що нагадує про чотири сторони світу і чотири пори року. Хрест у колі – це сонячний (солярний) знак, що несе світло та позитивну енергію. Голову ляльки має прикрашати головний убір (очіпок, стрічка або хустка), що символізує зв'язок із небом. Вишиванка і намисто на ляльці – це символи достатку і багатства. Також усі елементи одягу української народної ляльки мають символічне значення, зокрема, спідниця символізує землю, сорочка позначає три часи – минулий, теперішній і майбутній [20, с. 11].

Тож авторська лялька, виконана митцем в індивідуальній манері, є відображенням світогляду автора та його

інтерпретації світу. Українську народну і стилізовану авторську народну ляльку, що містить магічні знаки-образи та символіку різних кольорів, можна вважати відображенням культурної пам'яті українського народу, яке нині віднайшло своє нове осмислення та оновлення у сучасному дизайні. В свою чергу лялька, маючи антропоморфні ознаки, є метафорою людини. Ретельне опрацювання ескізів дає можливість створити унікальний образ ляльки. І оскільки лялька у створеному людиною образі містить у собі відкриту або приховану метафору, сутність якої той, хто її створив, розкриває та інтерпретує за власним задумом або залишає таємницею, щоб інші люди побачили у даному образі свій відгук і власні метафори життя. Таким чином, автор ляльки спонукає до репрезентації внутрішнього світу тих, хто розглядає його ляльку. І репрезентація, будучи опосередкованим або вторинним уявленням через подібність у свідомості людини образів (першообразів) матеріальних або ідеальних об'єктів, їх властивостей та взаємовідносин, у випадку з лялькою буде саме візуальною, адже перед людьми постає зоровий образ [17]. Тож образи народної та авторської ляльки можуть стати важливим інструментом для доповнення тексту, поглиблення розуміння поезії та створення мистецького симбіозу між словом і візуальним виразом.

Висновки. Досліджуючи особливості найвідоміших ляльок світу, зокрема української народної ляльки, з урахуванням етносимволіки, образності, особливостей місцевості, де виготовляються ляльки, характеристики звичаїв та традицій різних культурних регіонів, можна виявити спільні риси і відмінності,

притаманні лялькам первісних народів, а також поступове ускладнення дизайну ляльки з появою більш сучасних матеріалів для її виготовлення. Лялька є водночас предметом, символом та образом, який певною мірою виступає для свого власника оберегом і захистом. Лялька, що містить у собі приховану або відкриту метафору, здатна активізувати зорові образи у свідомості людей. Тож ілюстрування книжкових видань художньої поезії образами української народної та авторської ляльки можливе, адже створення образу ляльки є високим рівнем творчості, який вимагає детального вивчення та уваги до кожного елемента зображення з метою передачі настрою, емоцій та глибини, що закладені в потічному творі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів, 1992. 180 с.
2. Вознесенська О. Л. Лялькотерапія: особливості та ризики використання ляльки в терапії. *Простір арт-терапії*. 2018. Вип. 1 (23). С. 12–25.
3. Герус Л. Українська лялька в народному одязі: історичний досвід та сучасна практика. *Народознавчі зошити*. 2018. № 1 (139). С. 206–214.
4. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ: Либідь, 2006. 256 с.
5. Жмуд Н. В. Апотропеїчна функція народної іграшки. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 17. С. 111–116.
6. Зустрічаємо весну! «Лялька-веснянка». *Мандрівка до країни рукоділля*: творчий блог вчителя трудового навчання Волкової О. В. URL: <https://olavolkovatrydovenavchania.blogspot.com/2018/03/blog-post.html> (дата звернення: 05.02.2024).
7. Із тканини, соломи й кукурудзи. *День*: веб-сайт газети. 2022. № 9–10. URL: <https://day.kyiv.ua/article/suspilstvo/iz-tkanyny-solomy-y-kukurudzy> (дата звернення: 05.02.2024).
8. Качур К. Ірина Білай: В соломоплетінні кожна деталь щось означає. *Рукотвори*: веб-сайт. URL: <https://rukotvory.com.ua/rozmovy/iryna-bilaj-v-solomopletinni-kozhnadedetal-schos-oznachaje/> (дата звернення: 31.01.2024).
9. Лялька-купавка – оберег на Івана Купала. *Музей історії міста Хмельницького*: веб-сайт. URL: http://mimh.org.ua/news/ljalka_kupavka_oberig_na_ivana_kupala/2023-07-07-711 (дата звернення: 05.02.2024).
10. Лялька-мотанка Коляда. *Лелітка*: творчий блог. URL: <https://lelitka.te.ua/lyalka-motanka-kolyada/> (дата звернення: 05.02.2024).
11. Лялька-мотанка: традиції, види й символи. *Миколаївський обласний центр народної творчості*: веб-сайт. URL: <https://ocnt.com.ua/lyalka-motanka-tradiciji-vidi-j-simvoli/> (дата звернення: 31.01.2024).
12. Майстер-клас «Лялька-мотанка. Масляна». *Діти в місті*: веб-сайт. URL: <https://kyiv.dityvmisti.ua/dityachij-litklub-pochitaj-ka/majster-klas-lyalka-motanka-maslyana/> (дата звернення: 05.02.2024).
13. Найден О. С. Українська народна лялька. Київ: Стило, 2020. 240 с.
14. Нестеренко В. В. Педагогічні та творчо-активізуючі можливості української народної іграшки. *В Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К. Д. Ушинського*. Одеса: ПДПУ, 2007. С. 123–125.
15. Палюкенієн С. В. Авторська лялька як засіб формування професійної майстерності майбутнього вчителя мистецького профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 311–317.
16. Плішко Н. Українська традиційна іграшка: духовний та функціональний аспект. *Мій рідний край*: веб-сайт. URL: <http://mij-kraj.com.ua/etnografichne-doslidzhennya/>

ukrainska-tradytsiina-ihrashka-dukhovnyi-ta-funktsionalnyi-aspekt (дата звернення: 01.02.2024).

17. Соболевська С. О. Лялька-метафора як універсальний культурний медіатор і засіб арт-терапії. *Культурологічний альманах*. Київ, 2023. Вип. 1. С. 219–224.

18. Соболевська С. О. Роль архетипів народної ляльки в сучасній культурі і лялькотерапії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. Київ, 2022. № 3. С. 48–51.

19. Шимкова І. В., Якубівська Н. Л. Проектування та виготовлення інтер'єрних ляльок з використанням засобів інформаційних технологій. *Графічна підготовка як складова професійної освіти вчителя трудового навчання і технологій* [Електронне мереже наукове видання]: збірник наукових праць. Випуск І. Вінниця: ВДПУ, 2018. 244 с.

20. Шушкевич А. Ф. Народна лялька. Технологія виготовлення: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 200 с. +8 с.: вкл.: іл.

21. Щербак Т. І. Психологія народної іграшки. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 727–739.

22. Doll Making in India. *Dolls of India*: веб-сайт. URL: <https://www.dollsofindia.com/library/dollmaking/> (дата звернення: 01.02.2024).

23. Japanese Dolls. *Arts Education Policy Review*. Design. 1951. Volume 53. Issue 2. P. 36.

24. Pate A. Ningyo: The Art of the Japanese Doll. Tuttle Publishing. 2005. 224 p.

25. Schiffer Nancy N. Indian Dolls With Values: A Schiffer Book for Collectors. Schiffer Publishing. 1997. 112 p.

REFERENCES

1. ANTONOVYCH, Ye. (1992). *Decorative-ly - Applied Art*. Lviv. 180 p. [in Ukr.]

2. VOZNESENSKA, O. (2018). Puppet Therapy: Features and Risks of Using a Doll in Therapy. *Prostir art-terapii* (Space of Art Therapy), Vol. №1 (23), pp. 12–25. [in Ukr.]

3. HERUS, L. (2018). Ukrainian Doll in a

Folk Clothing: Historical Experience and Modern Practice. *Narodoznavchi zoshyty* (Ethnology Textbooks), №1 (139), pp. 206 – 214. [in Ukr.]

4. HRUSHEVSKYI, M. (2006). *A Child in Customs and Beliefs of Ukrainian People*. Kyiv: Lybid, 256 p. [in Ukr.]

5. ZHMUD, N. (2004). Apotropaic Function of a Folk Toy. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy* (Ethnic History of Peoples of Europe). Vol. 17, pp. 111–116. [in Ukr.]

6. *Welcome Spring! "Lialka-Vesnianka"*. [online]. Available at: <https://olavolkovatrydovenavchania.blogspot.com/2018/03/blog-post.html> [Accessed 05 February 2024]. [in Ukr.]

7. From Fabric, Straw and Corn. (2022). [online]. *Day*. №9-10. Available at: <https://day.kyiv.ua/article/suspilstvo/iz-tkanyny-solomy-y-kukurudzy>. [Accessed 05 February 2024]. [in Ukr.]

8. KACHUR, K. Iryna Bilai: In Wickerwork from a Straw Eery Detail Something Means. [online]. *Handmade*. Available at: <https://rukotvory.com.ua/rozmovy/iryna-bilaj-v-solomopletinnikozhna-detal-schos-oznachaje/>. [Accessed 31 January 2024]. [in Ukr.]

9. A Doll-Kupavka – Amulet for Ivan Kupala. [online]. *Museum of History of Khmelnytsk City*. Available at: http://mimh.org.ua/news/ljalka_kupavka_oberig_na_ivana_kupala/2023-07-07-711. [Accessed 05 February 2024]. [in Ukr.]

10. A Doll-Motanka Koliada. [online]. *Lelitka*. Available at: <https://lelitka.te.ua/lyalka-motanka-kolyada/>. [Accessed 05 February 2024]. [in Ukr.]

11. A Doll-Motanka: Traditions, Kinds and Symbols. [online]. *Mykolaiv Regional Center of Folk Art*. Available at: <https://ocnt.com.ua/lyalka-motanka-tradicii-vidi-j-simvoli/>. [Accessed 31 January 2024]. [in Ukr.]

12. Master Class "A Doll-Motanka. Masliana". [online]. *Children in the City*. Available at: <https://kyiv.dityvmisti.ua/dityachij-litklub-pochitaj-ka/majster-klas-lyalka-motanka-maslyana/>. [Accessed 05 February. 2024]. [in Ukr.]

13. NAIDEN, O. (2020). *Ukrainian Folk Doll*. Kyiv: Stylos, 240 p. [in Ukr.]

14. NESTERENKO, V. (2007). Pedagogical and Creative-Activating Possibilities of Ukrainian Folk Toys. In: *V Vseukrainski naukovopraktychni chytannia studentiv i molodykh naukovtsiv, prysviacheni pedahohichnii spadshchyni K. D. Ushynskoho*. (V Ukrainian Research and Practice Reading of Students and Young Scientists, Sanctified to the Pedagogical Inheritance of K. D. Ushynskiy) Odesa: PDP, pp. 123–125. [in Ukr.]
15. PALIUKENIENIE, S. (2015). Author's Doll as Means of Forming of Professional Mastery of Future Teacher of Artistic Profile. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* (Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies), Vol. № 5, pp. 311–317. [in Ukr.]
16. PLISHKO, N. (2022). Ukrainian Traditional Toy: Spiritual and Functional Aspect. [online]. *My Native Edge*. Available at: <http://mij-kraj.com.ua/etnografichne-doslidzhennya/ukrainska-tradytsiina-ihrashka-dukhovnyi-ta-funktsionalnyi-aspekt>. [Accessed 31 January 2024]. [in Ukr.]
17. SOBOLIEVSKA, S. (2023). Doll-Metaphor as an Universal Cultural Neurohumor and Means of Art Therapy. *Kulturolohichniy almanakh* (Culturological Almanac), Vol. №1, pp. 219–224. [in Ukr.]
18. SOBOLIEVSKA, S. (2022). The Role of Folk Doll Archetypes in Modern Culture and Puppet Therapy. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* (Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts): Scientific Journal. Kyiv. Vol. №3, pp. 48–51. [in Ukr.]
19. SHYMKOVA, I., YAKUBIVSKA, N. (2018). Planning and Making of Interior Dolls is with the Use of Facilities of Information Technologies. *Graphic Preparation as Constituent of Trade Education of Teacher of Labour Studies and Technologies: Collection of Scientific Works*. Vinnytsia, Vol. №1. 244 p. [in Ukr.]
20. SHUSHKEVYCH, A. (2017). Folk Doll. Technology of Making: A Textbook. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 200 p. +8 p.: with illus. [in Ukr.]
21. SHCHERBAK, T. (2015). Psychology of Folk Toys. *Problemy suchasnoi psykholohii*. (Problems of Modern Psychology), Vol. 30, pp. 727–739 [in Ukr.]
22. Doll Making in India. [online]. *Dolls of India*. Available at: <https://www.dollsofindia.com/library/dollmaking/>. [Accessed 01 February 2024]. [in Eng.]
23. Japanese Dolls (1951). *Arts Education Policy Review*. Design, Vol. 53, Issue 2, p. 36. [in Eng.]
24. PATE, A. (2005). *Ningyo: The Art of the Japanese Doll*. Tuttle Publishing, 224 p. [in Eng.]
25. SCHIFFER, N. (1997) *Indian Dolls With Values: A Schiffer Book for Collectors*. Schiffer Publishing. 112 p. [in Eng.].